

Рекомендації Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація»

6–8 жовтня 2015 р. у Києві Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Інформаційно-бібліотечною радою НАН України, Асоціацією бібліотек України, Українською бібліотечною асоціацією, Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук проведено міжнародну наукову конференцію «Бібліотека. Наука. Комунікація».

Конференція продовжила традицію щорічних наукових форумів, започаткованих НБУВ 1989 р.

Учасники зібрання обмінялися думками з цілої низки актуальних проблем, а саме: стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери та пріоритетів формування національного науково-інформаційного простору; інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотек, інтеграції й кооперації їх зусиль між собою та з установами науки, освіти, культури й інформаційними центрами України; ефективного партнерства в організації ресурсів наукової бібліотеки; розбудови цифрових і електронних бібліотек, впровадження новітніх бібліотечно-інформаційних технологій та сервісів; місця і ролі бібліотек як суспільно-інформаційних центрів наповнення соціальних комунікацій; розвитку й ефективного використання результатів бібліометричних та наукометричних досліджень; удосконалення бібліографічної та реферативної діяльності бібліотек у системі науково-інформаційного обслуговування користувачів.

Значне місце у роботі конференції було відведено проблематиці збереження, дослідження й актуалізації в інтелектуальному і духовному житті суспільства вітчизняної рукописної та книжкової історико-культурної спадщини. Вдалося детально обговорити результати та завдання книгознавчих досліджень бібліотечних фондів та їх введення у електронний науково-інформаційний простір; проблеми формування, документного складу та інформаційного потенціалу наукової архівної спадщини; питання місця і ролі бібліотек як інтеграторів і поширювачів історико-біографічного знання, біобібліографічної інформації; традиції, інновації та перспективи збереження й реставрації бібліотечних фондів.

У роботі конференції взяли участь вчені та спеціалісти українських бібліотек, наукових установ, а також гості і колеги з шести зарубіжних країн. У рамках роботи конференції відбулося засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук.

У процесі обговорень констатувалося, що бібліотечно-інформаційна галузь перебуває нині на самому вістрі процесів, зумовлених інформаційною революцією, формуванням суспільства знань, переходом людства до шостого технологічного укладу, коли йдеться вже не про поступове вдосконалення діяльності бібліотек, а необхідність забезпечення їх швидкого, проривного, розвитку за пріоритетними напрямками. Вимогою часу є остаточне перетворення вітчизняних бібліотек, перш за все – спеціалізованих наукових, з традиційних книгозбірень доби друкарської культури на мультиресурсні, мультисервісні інформаційні центри, здатні повною мірою задовольняти постійно зростаючі інформаційні запити сфер науки, освіти, культури, економічного і соціального розвитку, інноваційного поступу України, зміцнення національної безпеки.

I. Конференція загалом схвалила положення, підготовленою Міжвідомчою робочою групою Міністерства культури України, за участі представників Української бібліотечної асоціації, проекту Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» в частині, що стосується роботи публічних бібліотек, але, водночас, відзначила його невиправдану зосередженість лише на проблематиці культурно-освітньої діяльності бібліотек, підпорядкованих Міністерству культури України, і визнала за необхідне продовжити подальше ґрунтовне доопрацювання проекту, широке фахове обговорення за участю вчених і спеціалістів спеціалізованих наукових бібліотек, насамперед, у розрізі завдань інформаційно-бібліотечного задоволення потреб науки і освіти, економічного і соціального розвитку, інноваційного поступу України, формування цілісного й самодостатнього національного науково-інформаційного простору, прискореного і масштабного впровадження у вітчизняну бібліотечно-інформаційну справу новітніх технологій, досягнення принципово більш високого рівня нагородження, опрацювання та цілеспрямованого поширення інформації, інтеграції зусиль бібліотек з усіма іншими учасниками інформаційно-комунікаційних процесів. З цією метою було запропоновано систематичне проведення круглих столів на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

II. Конференція ухвалила рішення звернутися від імені її учасників до Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України, Національної академії наук України, національних галузевих академії наук, провідних наукових установ та бібліотек України з пропозиціями і рекомендаціями щодо здійснення першочергових заходів, спрямованих на забезпечення пріоритетного розвитку бібліотечно-інформаційної галузі, розбудову національного науково-інформаційного простору як завдань, визначених сучасною інформаційною революцією та становленням суспільства знань, де інформація перетворюється на першорядну продуктивну силу суспільства:

1. Затвердити, після доопрацювання й обов'язкового додаткового широкого фахового обговорення, Стратегію розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 р. на державному рівні, поклавши в її основу: а) подальше удосконалення законодавства про бібліотеки й бібліотечну справу, про інформацію, про науку і науково-технічну діяльність, про культуру, про державні закупівлі, про авторське право і суміжні права, про обов'язковий примірник документів; б) формування державних наукових, науково-технічних, інформаційних та культурних програм, прийняття відповідальних управлінських рішень щодо фінансування та матеріально-технічного забезпечення інформаційно-бібліотечної галузі, реалізації міжнародних наукових та соціально-культурних проектів.

2. У процесі реалізації державної політики з розвитку бібліотечно-інформаційної галузі дотримуватися збалансованості стратегічного планування, нормативного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення культурно-освітніх та науково-інформаційних напрямів діяльності бібліотек, уникаючи при цьому прийняття однобічних необґрунтованих і

контрпродуктивних рішень, зокрема спроб розвитку електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів поза системою бібліотечних установ України, або таких, що порушують права інтелектуальної власності бібліотек та їх інтереси як суб'єктів господарювання.

3. Внести зміни до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», зокрема відобразити у ньому нові поняття й визначення, пов'язані з пріоритетністю інтеграції, зберігання, функціонування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, розвитком нових електронних бібліотечних сервісів, збереженням рукописних і книжкових пам'яток України, розвитком системи бібліотечно-інформаційного обслуговування.

4. Здійснити оновлення та узгодження вітчизняного законодавства з питань авторського права, інтелектуальної власності (насамперед, Законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про обов'язковий примірник документів») щодо правил та умов формування, використання фондів документів на електронних носіях, створення, за фінансової підтримки держави, масштабних е-бібліотек вільного доступу. Вирішити питання нормативного регулювання надходження до провідних бібліотек країни електронних версій документів – книжкових видань, журналів, газет, дисертацій, авторефератів. Врахувати при цьому, що категорична відмова Міністерства освіти і науки України (з 2011 р.) у подальшому передавати електронні версії авторефератів дисертацій до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, посилаючись на чинне законодавство про обов'язковий примірник документів, до цього часу викликає гостре несхвалення з боку наукового співтовариства.

5. Усунути існуючі розбіжності між Законами України «Про науково-технічну інформацію» та «Про наукову і науково-технічну діяльність» у визначенні сутності, правового статусу науково-інформаційної діяльності. Взяти при цьому до уваги, що у всьому світі вона вважається окремим різновидом і складовою наукової діяльності. Недооцінка в Україні ролі наукової інформації, забезпечення нею дослідницького процесу за «залишковим принципом» дуже негативно позначається на поступі вітчизняної науки, призводить до її відчутної ізоляції від світових наукових та інноваційних процесів. Науково-інформаційна діяльність, на відміну від патентування, ліцензування, стандартизації, метрології та контролю якості, науково-технічного консультування, які унормовуються чинним Законом України «Про науково-технічну інформацію», під впливом інформаційної революції, формування елементів суспільства знань (знанневого суспільства) перетворюється нині на важливий напрям наукової роботи, пов'язаний з інтеграцією наукової інформації, її складним, наукоємним дослідницьким опрацюванням, створенням оригінальних високоінтелектуальних електронних інформаційних продуктів.

6. Сприяти ухваленню Верховною Радою України Закону України «Про приєднання України до «Угоди про ввезення матеріалів освітнього, наукового та культурного характеру», затвердженої П'ятою сесією Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури (1950 р.) та «Найробським протоколом» (1976 р.), за якими предмети міжнародного книгообміну відносяться до числа документів, а не товарів, а тому звільняються від оподаткування та митного оформлення. Взяти при цьому до уваги, що за даними ЮНЕСКО, до цієї Угоди приєдналися всі країни Європи та сім держав на теренах колишнього СРСР (Росія, Казахстан, Молдова, Киргизія, Латвія, Литва, Естонія).

7. До ухвалення зазначеного вище Закону оперативно внес-

ти зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 р. № 486 «Про затвердження переліку закладів культури, освітніх та наукових закладів, до яких надсилаються документи та видання у рамках міжнародного обміну, що звільняються від оподаткування митом», поновивши у цьому переліку Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського, Львівську національну наукову бібліотеку України імені В. Стефаника; провідні галузеві державні бібліотеки, інститути Національної академії наук України, заінтересовані в інтенсивному книгообміні із зарубіжними партнерами.

8. Відновити, визначивши в оновленому законодавстві про державні закупівлі, можливості здійснення попередньої оплати (передплати на наступні календарні роки) за окремими бюджетними програмами онлайн-доступу бібліотек, наукових інститутів та університетів до провідних зарубіжних електронних баз наукової інформації, як це було раніше передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 09.10.13 р. № 741, але потім необгрунтовано скасовано у березні 2014 р.

9. Надати науковим бібліотекам можливість здійснювати оперативні закупівлі наукових видань, випущених незначними накладками, а також іншої суспільно важливої літератури поза довготривалими процедурами державних закупівель, та відшукати необхідні кошти для поповнення бібліотечних фондів.

10. Сприяти розвитку співпраці бібліотек з Українською асоціацією видавців та книгорозповсюджувачів, іншими громадськими видавничими та інформаційними організаціями щодо вироблення механізмів модернізації державної інформаційної та видавничої політики, зокрема стосовно програм бюджетної підтримки книговидання в інтересах поповнення бібліотечних фондів, здійснення бібліотеками закупівель друкованої продукції та документів на різних видах носіїв інформації.

11. Забезпечити нормативне врегулювання питань доступу віддалених користувачів до електронних ресурсів бібліотек, які не можуть відкрито оприлюднюватися у мережі Інтернет через обмеження, встановлені законодавством про авторське право, зокрема шляхом створення та функціонування віртуальних читальних залів провідних бібліотек у інших бібліотечних та наукових установах, вищих навчальних закладах. Передбачити на найближчу перспективу розбудову в Україні системи єдиного електронного читацького квитка, який би відкрив віддаленим користувачам доступ через мережу Інтернет до ресурсів різних бібліотечних установ – як це робиться нині у провідних зарубіжних країнах.

12. Передбачити на законодавчому рівні можливість представлення бібліотеками у відкритому мережевому доступі електронних версій нових суспільно значущих видань, насамперед наукового, освітнього, суспільно-політичного та культурологічного спрямування, створених або опублікованих за кошти державного бюджету.

13. Забезпечити запровадження кардинально оновленої системи стандартів бібліотечно-інформаційної роботи, нормування та науково-методичної підтримки управління бібліотечною справою з урахуванням того, що чинні відомчі стандарти та вимоги об'єктивно орієнтують бібліотеки на консервацію традиційних методів роботи, суттєво стримують у них запровадження новітніх інформаційних технологій, розвиток бібліотечних електронних науково-інформаційних та освітніх ресурсів.

У процесі розроблення нової системи технічних нормативів орієнтуватися на міжнародні стандарти RDA, FRAD, FRBR,

FRSAR тощо, передбачивши державне фінансування їх перекладу та адаптування до вітчизняних умов.

14. Переглянути систему оплати праці бібліотечних працівників з метою посилення їх соціальної захищеності, підвищення престижу бібліотечно-інформаційної діяльності. Насамперед, з урахуванням якісних змін у характері бібліотечно-інформаційної роботи, у вимогах до кваліфікаційного складу бібліотечних ІТ-спеціалістів (інженерних працівників), зумовлених сучасною інформаційною революцією, внести корективи до системи оплати їхньої праці, прирівнявши їх до інших категорій бібліотечних фахівців.

15. Сприяти реалізації пропозицій і рекомендацій Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень від 03.12.14 р., її Робочої групи з розроблення комплексних заходів, спрямованих на формування національного науково-інформаційного простору, інтеграцію й кооперацію зусиль бібліотек, інформаційних центрів України.

16. Поглиблювати співробітництво інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотечних установ з владними структурами, науковими установами, університетами, громадськими організаціями, видавництвами, ЗМІ та іншими інституціями з метою формування інтегрованих бібліотечно-інформаційних ресурсів та удосконалення організаційно-методичних засад розвитку бібліотечного сегмента національного інформаційного простору.

17. Передбачити включення до критеріїв оцінювання ефективності науково-дослідної діяльності спеціалізованих наукових бібліотек показників, що стосуються створення ними електронних інформаційних ресурсів, науково-аналітичних інформаційних продуктів, баз даних та інших об'єктів інтелектуальної власності.

18. Надати пріоритетності модернізації матеріально-технічної бази Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка належить до числа двадцяти найбільших бібліотек світу, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, бібліотек галузевих національних академій наук, а також інших провідних вітчизняних наукових бібліотек, які роблять найбільш вагомий внесок у задоволення зростаючих інформаційних потреб науки, освіти, культури. Передбачити, як виняток, можливість здійснення провідними бібліотеками закупівель комп'ютерного та комунікаційного обладнання як технологічного, а не офісного обладнання (яке вже не один рік перебуває під забороною).

19. Вирішити давно назріле питання щодо виділення земельної ділянки та початку проектування і будівництва нового комплексу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, порушене у розпорядженні Президента України від 02.12.03 р. № 396 «Про заходи щодо вдосконалення діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», постанові Кабінету Міністрів України від 25.08.04 № 1085 «Про затвердження Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки», Указі Президента України від 22.04.09 р. № 260 «Про деякі заходи щодо популяризації класичної української літератури та збереження літературної і культурної спадщини», низці інших державних документів.

III. Учасники конференції закликають бібліотеки, наукові установи і заклади освіти, видавництва, громадські організації:

1. Розвивати систему бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі тісного співробітництва бібліотек з науковими установами, закладами освіти, інформаційними центра-

ми, архівними, музейними установами, видавництвами, редакціями наукових періодичних видань на засадах прямих угод про співпрацю та реалізацію спільних науково-інформаційних проектів з метою максимально повного врахування їх запитів та інтересів.

2. Зосередити зусилля на розгортанні комплексів дистанційних бібліотечно-інформаційних послуг і веб-сервісів (віртуальних читальних залів, особистих віртуальних кабінетів читачів, інтерактивних інформаційних служб) для забезпечення оперативного доступу наукових установ, закладів освіти та індивідуальних читачів до внутрішніх і зовнішніх джерел наукової інформації через інтернет-, екстранет- та інтранет-мережі, надаючи при цьому пріоритетного значення формуванню відкритих інформаційних ресурсів.

3. З метою активізації розбудови цілісного національного науково-інформаційного простору та забезпечення розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів на основі інтеграційних проектів долучитися до наповнення інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», формування якого започатковано Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

4. Сприяти максимально повному інформаційному наповненню репозиторію «Наукова періодика України», розгорнутому Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, враховуючи при цьому принципи інформаційно-технологічні переваги, пов'язані з забезпеченням його сучасними інтелектуальними пошуковими системами та можливостями індексування публікацій у провідних бібліометричних системах. Це суттєво (в разі) збільшить запитуваність і цитованість матеріалів наукових журналів та видань, що продовжуються, сприятиме підвищенню їх наукового авторитету.

5. Розгорнути систематичне наповнення корпоративного каталогу бібліотек наукових установ Національної академії наук України на технічній платформі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

6. Забезпечити суттєве розширення експертної, консультативної, інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек та інформаційних підрозділів наукових установ, закладів освіти, спрямованої на інтеграцію, опрацювання, цільове поширення у вигляді завершених та готових для ефективного оперативного використання інформаційних продуктів з актуальних питань соціально-економічного, суспільно-політичного, науково-технічного, інноваційного, культурного розвитку.

7. Започаткувати спільно з Інформаційно-бібліотечною радою НАН України та, створеною за рішенням Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Робочою групою з розроблення комплексних заходів з формування національного науково-інформаційного простору, інтеграції й кооперації зусиль бібліотек та інформаційних центрів України, систематичне обговорення проблем удосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності з метою формування цілісної, ефективної системи цільового задоволення потреб фундаментальної і прикладної науки.

8. Активізувати систематичне соціологічне вивчення проблем читання, інформаційних потреб, інтересів читачів, установ та організацій з метою використання його результатів у практичній діяльності з модернізації бібліотечно-інформаційної справи, збагачення форм і методів роботи бібліотек.

9. Забезпечити пріоритетність інформаційно-аналітичної підтримки виконання науковими колективами завдань державних наукових, науково-технічних і культурних програм,

академічних дослідницьких програм та координаційних планів із провідних наукових напрямів, організовуючи цю роботу за договорами про співпрацю з заінтересованими науковими установами та навчальними закладами.

10. Здійснювати на постійній основі системні заходи щодо підвищення інформаційної компетентності читачів-науковців, виховання у них культури систематичного читання наукової літератури іноземними мовами.

11. Упроваджувати комплексні підходи до організації роботи бібліотек з громадськістю, ЗМІ, читачами, зокрема шляхом створення при провідних бібліотеках прес-служб, використання соціальних мереж та блогосфери, організації прес-турів та прес-конференцій, навчальних семінарів, майстер-класів, презентацій, читачьких конференцій, проведення опитувань громадської думки.

12. Розвивати науково-дослідну діяльність бібліотек, підготовку спеціалістів вищої кваліфікації за пріоритетними напрямками адаптації бібліотек до умов утвердження цифрової, мережевої культури, прискореної трансформації бібліотечно-інформаційної справи в умовах інформаційної революції та формування суспільства знань.

13. У стислі терміни досягти приведення наукових періодичних видань бібліотечно-інформаційного профілю до європейських стандартів з метою включення їх до світових систем бібліометричної інформації, створення умов для більш широкого залучення зарубіжних авторів та просування праць вітчизняних спеціалістів у галузі соціальних комунікацій на шпальтах зарубіжних видань.

14. Забезпечити надання бібліотеками як фаховими центрами наукових інформаційних комунікацій методичної, практичної допомоги науковим установам та закладам освіти у справі вдосконалення організації і функціонування їх веб-сайтів, електронних інформаційних ресурсів, приведення їх у відповідність з можливостями і вимогами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

15. Вжити заходів щодо активізації й підвищення науково-методичного рівня використання бібліотеками соціальних мереж та блогосфери для пропаганди знань, можливостей використання читачами друкованих і електронних ресурсів бібліотек, пропаганди досягнень вітчизняних бібліотек, формування у суспільстві сприятливої для їх функціонування атмосфери. При використанні блогів і соціальних мереж дотримуватися корпоративної етики, уникаючи самореклами за рахунок необгрунтованих випадів проти інших бібліотек, вчених та спеціалістів бібліотечної галузі.

16. Для активізації робіт зі створення Державного реєстру книжкових пам'яток України всім фондоутримувачам рукописних книг, стародруків, а також рідкісних і цінних видань

XIX–XX ст. (у бібліотеках, музеях, архівах держави) взяти участь у спільному проєкті «Книжкові пам'ятки України», представленою на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, додаючи на ньому інформацію про наявні примірники книжкових пам'яток.

17. З метою збереження, вивчення та введення в активний інформаційний обіг наукової, культурної спадщини українського народу, інших етнічних груп населення України, реалізувати (на основі прямих договорів, формування скоординованих планів наукових досліджень та інформаційно-технічних заходів) спільні з зарубіжними бібліотеками, науковими установами, інформаційними центрами, фондами, громадськими організаціями проєкти оцифрування документів, підготовки наукових каталогів, бібліографій, формування баз даних, комплексних, зокрема біобібліографічних, повнотекстових ресурсів на електронних носіях.

18. Підтримати ініціативу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодо формування електронного «Українського національного біографічного архіву», долучитися до реалізації цього науково-інформаційного проєкту шляхом участі у роботі віртуальної біобібліографічної лабораторії, покликаної сформувати масштабний інформаційний ресурс про історичний людський потенціал України крізь віки у персоналіях представників усіх регіонів Батьківщини та зарубіжного українства.

19. Посилити увагу до захисту об'єктів права інтелектуальної власності, що створюються вітчизняними бібліотеками – електронних каталогів, баз та банків інформації, інших інформаційних ресурсів, до забезпечення охорони і правомірного використання інтелектуальних надбань, створених працюючими і спеціалістами бібліотечних установ.

20. Сприяти розширенню міжнародного співробітництва спеціалізованих наукових бібліотек, участі їх у реалізації міжнародних, двосторонніх та багатосторонніх науково-дослідних, науково-інформаційних проєктів, зокрема по лінії світових та регіональних бібліотечних, культурологічних асоціацій, Міжнародної асоціації академії наук, Українського комітету славістів.

21. Вживати систематичних заходів щодо формування у бібліотечному співтоваристві нового стилю мислення і поведінки на основі категорій і понять сучасної цифрової культури. З метою підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців забезпечити включення до програм перепідготовки кадрів тематики, пов'язаної із цифровим кураторством (формування електронних ресурсів, контент-менеджмент, інтерактивне електронне бібліотечне обслуговування).

Оргкомітет конференції